

АНАЛИ

ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА У БЕОГРАДУ

Година XVIII

Новембар — Децембар 1970.

Број 6

ДВАДЕСЕТ ПЕТ ГОДИНА УЈЕДИЊЕНИХ НАЦИЈА

Јубилеј светске организације протиче у свету претежно кроз критику њеног досадашњег рада. Једни прилазе проблему указујући да савремене Уједињене нације имају врло мало сличности са Уједињеним нацијама из 1945; правац ка универзалности и измењено понашање појединих чланова довело је до потпуно нове физиономије ове Организације, при чему је створена неравнотежа између гласачке моћи и стварне моћи. Други онет указују на недостатке самог механизма и неефикасност Организације у односу на постављене циљеве. Несумњиво да се многе од ових критика могу прихватити, али ипак не дају пуну слику о Уједињеним нацијама. Чињеница је да УН нису потпуно успеле на плану обезбеђења светског мира. Рат у Вијетнаму води се са несмањеном жестином; Уједињене нације нису успеле да реше проблем Блиског Истока, да окончају колонијализам и расну дискриминацију у Родезији, Југозападној и Јужној Африци, португалским колонијама, да осујете војну интервенцију САД у Доминиканској Републици, СССР-а у Чехословачкој. Све то несумњиво слаби поверење у ову светску организацију, без обзира на успешне акције у Кореји, у Конгу, на Кипру итд. Међутим, да бисмо одредили место и улогу УН у савременом свету и дали оцену њеног досадашњег рада потребно је сагледати карактер ове организације и домет њене стварне моћи.

*

Уједињене нације основане су 1945. године; педесет држава чланица Антихитлеровске коалиције потписало је Повељу 26. јуна те године. Ратни савез Уједињених нација, формиран у борби против Осовинских сила јануара 1942, од стране великих и малих држава, земаља са различитим друштвено економским системима претворен је у истоимену мировну организацију са циљем да спасе „будућа поколења ужаса рата... да васпостави веру у основна права човека... у равноправност људи и жена, нација великих и малих“. На потпуно различитим идеолошким позицијама, али са низом заједничких циљева, нашле су се САД, најснажнија капиталистичка сила, Велика Британија најстарија колонијална сила и СССР прва социјалистичка земаља. Једна несумњиво специфична коалиција. СССР, који је у периоду између два рата живео у атмосфери „капиталистичког заокружења“, играо периферну улогу на међународном плану, чија је поли-

тика била концентрисана на унутрашњу консолидацију земље, излази на светску позорницу као велика сила, стални члан Савета безбедности, органа коме је поверена првенствена улога у очувању светског мира. Са свим правима и обавезама улазе у Уједињене нације земље Азије и Африке које су последња два-три века служиле као објекат експлоатације и политике европских сила. Државе са различитим политичким системима преузеле су солидарно одговорност за тек изграбени правни поредак, чији је основни циљ очување мира и безбедности у свету.

Нова светска Организација потекла је из реалистичког приступа проблему мира; она је у суштини резултат сазнања да политика силе и методи класичне дипломатије не одговарају савременом свету. Економски напредак довео је до тесне међузависности земаља; па не само економски фактори него и сви видови људске активности прерасли су националне границе.

Мир у систему Уједињених нација није постављен у негативном смислу као одсуство рата, него у позитивном као динамичан процес континуираног решавања политичких, економских, социјалних и културних проблема, а изнад свега спречавања аката агресије. Отуда тежиште Повеље није на одржању *status quo*-а, него на развоју новог и правичнијег света.

Потписници Повеље одрекли су се претње или употребе силе као средства националне политике, преузели су обавезу да ће све своје спорове решавати мирним путем, да ће савесно испуњавати обавезе које проистичу из уговора и других извора међународног права. Повеља напушта идеју индивидуалне националне моћи и замењује је идејом колективне одбране и колективне безбедности свих држава чланица кроз механизам Уједињених нација. У том циљу Повеља намеће обавезу својим члановима да пруже „Уједињеним нацијама сваку помоћ у сваком поступку који ове предузму у складу са овом Повељом и да се уздрже од давања помоћи свакој држави против које УН предузму неку меру предохране или принудну меру“. То су биле идеје водиље на којима је извршена мобилизација држава у току и непосредно после другог светског рата, и окончана прва организациона фаза.

Сарадња СССР-а са капиталистичким светом на трајној основи, прихватање колективних интереса целокупне светске заједнице, без обзира на друштвено политичке разлике појединих земаља, представља несумњиво највећи заокрет у новијој историји ове земље. Прихватање Повеље од стране Велике Британије представља не мање значајан корак; деколонизација и ослобођење свих потлачених народа које Повеља прокламује као један од својих циљева представља антитезу класичног британског схватања света. САД улазе у светску организацију у тренутку свог највећег индустријског и економског напретка, који је постављен и условљен, не само унутрашњим односима, него и одређеним односима у међународној заједници. Према томе Повеља представља један компромис, свестан покушај преображаја политичких и друштвених односа у међународној заједници. Нове идеје заокупиле су машту и за тренутак улиле наду човечанству.

Претварање ових идеја у делотворну стварност, у конкретну послератну политику захтевало је даље свестране уступке. Не треба испустити из вида да је постигнут споразум по начелним питањима, али су остала идејно различита тумачења извесних појмова, моралних и етичких вредности које је требало постепено усаглашавати кроз конкретне акције. Уједињене нације не само да су произашле, него су и званично признале политички и културни плурализам савременог света. Нико није гајио илузије да ће самим формирањем Организације и потписом Повеље свет ући у неку идеалну фазу општег благостања; УН су замишљене као институција која треба да служи интересима свих чланица међународне заједнице, интересима који су сукобљавајући.

Цео систем Уједињених нација грађен је на претпоставци јединства великих сила и њиховој заједничкој акцији у решавању политичко економских проблема послератног света. Отуда је дат посебан положај и посебна права у Савету безбедности, органу који је замишљен као извршно тело Организације. Пет великих сила САД, СССР, Кина, Велика Британија и Француска представљају сталне чланове Савета безбедности и за доношење одлуке по суштинским питањима потребна је њихова једногласност. Усвајањем начела једногласности Великих сила одступило се од начела једнакости држава које је уграђено у темеље Организације. Међутим, аутори Повеље сматрали су да је нова организација за обезбеђење мира у свету немогућа без једног минимума савеза великих сила, имајући при томе у виду не само њихове позитивне акције, него исто тако да би и евентуални расцеп између њих могао довести до катастрофалних последица на међународном плану. Усвојени систем, према замисли оснивача, представља нов вид међународног обезбеђења подједнаких права свих држава света управо кроз специјалину одговорност Великих сила.

Претпоставке оснивача нису се оствариле; послератни услови нису били повољни за даљу доградњу и афирмацију тек створеног светског система.

Само неколико недеља пре потписа Повеље умире један од њених аутора председник САД Рузвелт; јуна 1945, док је конференција УН још била у току губи на изборима британски премијер Черчил. На светској позорници од три велика државника који су одиграли одлучујућу улогу у припремној фази изградње светске организације остаје једино Стаљин — околност која није без значаја за послератни свет. Само шест недеља после потписа Повеље бачене су прве атомске бомбе на Хирошиму и Нагасаки. Звучи управо парадоксано да се ратна техника развија до кулминације у тренутку када је рат проглашен за међународни злочин. Нова научна достигнућа, која су отворила перспективу нове цивилизације злоупотребљена су у самом зачетку. Уместо да послуже за даљи економски напредак и хуманизацију рада искоришћена су у циљу јачања војног потенцијала. То је истовремено био један нов моменат, једна нова димензија у прилазу проблему рата и мира, која логично, није могла бити разматрана у припремној фази стварања светске организације.

Уместо заједничке акције Велике силе следиле су један политички курс који је не само у супротности са Повељом УН, него у опасној конфронтацији са епохом у којој живимо. Два главна савезника у рату САД и СССР улазе у фазу хладног рата као две антагонистичке силе, касније као два антагонистичка блока. Свака понаособ утврдиле су произвољно подручја својих „животних“ интереса, који су далеко изашли ван њихових националних граница, прибегавајући у циљу заштите тих „интереса“ и оружаног сили. Технолошка револуција која је објективно довела до још веће међузависности, судбински повезала човечанство, постаје у тим околностима чинилац раздвајања. Тежња двеју супер сила САД-а и СССР-а да обезбеде војну супериорност довела је до грозничаве трке у наоружању и проширења нуклеарног клуба. Истина те силе признале су узајамност својих интереса у спречавању нуклеарног рата; констатовале су да би сваки такав рат изазвао свеопште уништење. Нуклеарно оружје није употребљено од 1945, али ни производња нуклеарног оружја није обустављена, него обрнуто усавршавана. Према налазу Британског Института за стратешка испитивања данас се прерађују нуклеарне сировине довољне за производњу више од хиљаду атомских бомби годишње.

Технолошка рационалност, која се манифестује кроз покушај спречавања нуклеарног рата али и одржања нуклеарне равнотеже, или како је неки називају равнотеже терора, представља основну карактеристику савремене политике двеју супер сила. Та политика у себи је противуречна и крије нове опасности. Равнотежа није статистичка, она изазива даљу трку у наоружању; сем тога на тој основи немогуће је решавати ни политичке, а нарочито не економске проблеме. Управљање друштвеним процесима кроз технолошку рационалност затвара перспективу развоја друштва.

Равнотежа нуклеарне моћи двеју супер сила САД и СССР-а доводила је веома често до равнотеже немоћи Уједињених нација. Савет безбедности био је много пута паралисан употребом вета било од једне или друге стране. Горући проблеми везани за мир и безбедност решавани су ван Организације. Са друге стране Генерална скупштина, једини орган у коме су заступљене све државе чланице, реаговао је, истина, брзо и изналазио теориска решења, али немоћан да наметне та решења Великим силама, да обезбеди поштовање прокламованих правила. Уједињене нације после двадесет пет година свог постојања ушле су у озбиљну кризу. Но поставља се питање да ли је та криза у суштини резултат недостатака самог механизма, да ли је за ову развојну фазу тај механизам неподесан?

Савремена политичка клима у свету изузетно је сложена и сувише упрошћена решења нису примењива. Уједињене нације, као што је већ раније речено, не представљају један савршен и идеалан механизам који би био резултат потпуно рашчишћених проблема и појмова. Уједињене нације су резултат компромиса чињених у једној критичној светској ситуацији. Оне представљају заједнички именитељ онога што је у датом тренутку било прихватљиво за државе са различитим друштвено економским системима. Уз све те ограде и урођене слабости механизма ни једну међу-

народну кризу није проузроковао сам механизам, односно неуспех да се реше поједини проблеми није био резултат самог механизма. Повеља садржи циљеве Организације, норме понашања и механизам за остварење тих циљева. Сам механизам није аутоматски произвођач позитивних решења; он представља само један инструмент на расположењу државама члааницама. Покретање тог механизма зависи од политичких одлука. Било би дакле апсурдно оптужити саму институцију за све неуспехе савремене међународне заједнице.

Уједињене нације пружиле су свету једну могућност; сама та чињеница представља револуционаран заокрет, јер се темељи на промени кључних института класичног правног система: забрани рата, отвореној дипломатији, решавању спорова на мултилатералној основи. Даље усавршавање тог система остаје као трајан задатак и правника и саме Организације. Потребно је на пример прецизирати права али и обавезе Великих сила и отклонити на тај начин сумње и произвољна тумачења, нарочито када је реч о појму агресије и примени санкција. Колективна безбедност није и не може бити само исечак политике Великих сила усмеравана према њиховим интересима, него полуга светског система. Потребно је предузети конкретне мере како би се Организација снабдела ефективном моћи и била способна да брзо и ефикасно интервенише у случају кршења мира. Потребно је предвидети протутежу Великим силама, како би се избегле злоупотребе и олигархија Великих сила. Потребно је усавршити процедуру Генералне скупштине, нарочито у односу на мирно решавање спорова и проширити на том плану њену надлежност. Међутим, суштина кризе у коју су ушле Уједињене нације не своди се на проблем механизма, него на кршење основних правила понашања. Одлучујући елеменат у садашњем тренутку су субјективне снаге у чијим се рукама налази савремена технологија. Признати приоритет захтевима међународне заједнице у целини, пребацити тековине технолошке револуције на мирнодопски план и одузети им угњетачку моћ — то су проблеми са којима је у првом реду суочен свет. А то другим речима значи да је техничко-научна револуција ставила на пробу, не механизам Уједињених нација, него друштво у целини, у првом реду супер силе.

Пропусти Уједињених нација на подручју мира и безбедности не могу се узети као једино мерило светске организације. Подручје њене делатности је много шире. Више но иједна организација у историји Уједињене нације обухватиле су свеукупност светских збивања у свим видовима и процесима, од политичких, економских па до социјалних, од процеса деколонизације до процеса освајања свемира. На том подручју забележиле су значајне успехе.

Од првобитних 50 држава оснивача чланство Уједињених нација повећано је на 126. Универзалност један од циљева светске организације данас је близу пуног остварења. Јединствен је случај у историји да једна Организација окупи у своје редове толики број држава, од супер сила до

минијатурних држава, као што је напр. Кипар или Исланд, на бази правне једнакости. У том смислу УН представљају симбол међународне заједнице, симбол новог облика дипломатског општења; како то истиче чл. 1. Повеље, „УН представљају центар за усклађивање акција различитих народа“, форум где долази до изражаја светско јавно мњење. Кроз непосредне контакте између држава у оквиру Организације, развио се нов вид тзв. мултилатералне дипломатије, која омогућује далеко већу оперативност на подручју спољне политике. Цео покрет уноси нове димензије у међународне односе. УН објавиле су до данас готово десет хиљада међународних уговора; информисање држава о обавезама чланства представља несумњиво не само допринос консолидацији међународног живота, него и развоју правног система савременог света.

С тим у вези посебно је значајна њена улога у изради позитивних правних правила. Бројни међународни уговори закључени су под окриљем и уз помоћ Организације, као напр. Конвенција о спречавању и кажњавању злочина геноцида, Уговор о начелима делатности држава у области истраживања и мирољубивог коришћења космоса 1967, Конвенција о уклањању свих облика расне дискриминације итд.

Повеља УН прожета је у целини идејом заштите основних људских права и слобода; један од циљева Организације, како то истиче чл. 1, је развијање поштовања према људским правима и према основним слободама за све, без обзира на расу, пол, језик или веру. Аутори Повеље видели су у поштовању права човека услов стабилности и благостања у свету. Кроз Универзалну декларацију о правима човека из 1948. Међ. пакту о економским, социјалним и културним правима као и Пакту о грађанским и политичким правима Организација УН продубила је даље своју хуманистичку садржину и вредност.

Изузетно значајну улогу одиграле су Уједињене нације у процесу деколонизације. 1938. године 21,2% земљине површине биле су колоније, а данас мање од 4%; 1938. године 30,1% светског становништва живело је под колонијалним јармом, данас само 1%. У току прве деценије живота Уједињених нација 17 држава Азије стекло је своју независност; у следећој деценији процес деколонизације преноси се на афричко тле где 34 земље стичу своју независност. Процес деколонизације приводи се данас крају захваљујући револуционарним покретима на тим територијама, али и огромној помоћи коју су тим народима пружиле Уједињене нације.

На конференцији у Сан Франциску 1945, истакнуто је да је економски хаос и социјална беда у прошлости, разлике између развијених и неразвијених земаља биле у прошлости извор рата исто онако као и обичне форме агресије, својствене политичком свету. Отуда је економским проблемима и међународној економској сарадњи у Повељи посвећена посебна пажња.

Уједињене нације постигле су на том плану извесне, мада треба нагласити, у целини узевши скромне резултате. Велика већина чланица УН, око стотину, припада категорији неразвијених земаља, односно земаља у

развоју, захваљујући историским околностима у којима су живеле. Да би убрзале привредни и друштвени развој у тим деловима света Уједињене нације предузимале су акције у два правца: пружање непосредне техничке и финансијске помоћи тим земљама и предузимање међународних акција у циљу отклањања сметњи које стоје на путу пуном и равноправном учешћу тих земаља у светској привреди и размени добара. Само кроз проширени програм техничке помоћи за последњу деценију и по, земље у развоју примиле су око пола билiona долара. Међународна банка за обнову и развој, Међународна финансијска корпорација и низ других специјализованих агенција предузимале су паралелне акције помоћи тим земљама. Па ипак сва та улагања и напори нису довољни. Према извештају УН о стању светске привреде разлике између развијених и неразвијених земаља у 1950. и 1960. су остале на истом нивоу. Динамика развоја индустријски најјачих земаља које користе најмодернија научна достигнућа и ниска продуктивност у заосталим подручјима тај јаз константно одржава па и продубљује. Но треба исто тако подвући да су томе допринели и нерешени политички проблеми у послератном свету. Цео сплет економских проблема у последњих 25 година био је у великој мери у сенци политичких збивања. Све је то несумњиво оптерећивало и отежавало рад УН у остварењу својих циљева.

Сачинити двадесетпетогодишњи биланс Уједињених нација није нимало лако. С једне стране, не можемо бити у потпуности задовољни резултатима њеног рада, нарочито не на подручју мира и безбедности. Ипак, нужност њеног постојања је ван сваког спора. У веома сложеним и противуречним условима савременог света УН су неопходан инструмент сарадње; како је то недавно констатовао Генерални секретар УН У Тант „Уједињене нације су несавршене али корисне, оне стоје данас између нас и анархије“. Величина и значај ове Организације лежи пре свега у чињеници што представља покушај свесног мењања класичних института међународног поретка, чиме је отворена нова историјска перспектива.

Проф. Смиља Аврамов

РЕЗЈОМЕ

Двадцатилетие Организации Объединенных Наций

Отмечая юбилей международной организации, мировая общественность главным образом делала критический обзор ее деятельности за прошедшее время. Одни, касаясь этой темы, указывали на малую схожесть Объединенных Наций наших дней с Объединенными Нациями 1945 года, ибо тяготение к универсальности и изменившееся поведение отдельных ее членов привели к совершенно новому положению вещей в самой Организации, при котором создалось несоответствие между результатами голосо-

вания и результатами на деле. Другие указывали на недостатки самого механизма и на неэффективность Организации в отношении поставленных целей. Без сомнения, со многими из указанных критических замечаний можно согласиться но все же они не являются исчерпывающей оценкой ООН.

Новая мировая организация исходила как из реального подхода к проблемам мира, так и из гуманных стремлений не только к поддержке мира, но и к созданию нового и более справедливого устройства мира, основанного на началах суверенного равенства государств и уважения основных человеческих прав и свобод. Претворение указанной идеи в плодотворную действительность, в конкретную политику, предъявляло требование, при обоюдных уступках, приступить к решению жгучих политических и экономических проблем, вызванных Второй мировой войной, к заключению в возможно скорейшее время соглашения о всеобщем разоружении. Однако, возлагавшимся надеждам не суждено было осуществиться. На политические и социальные требования нового мира великие державы не реагировали так, как от них ожидалось. Идею коллективной безопасности они заменили идеей обороны с помощью региональных военных союзов. Слабые стороны Объединенных Наций являются лишь одним из проявлений кризиса международного сотрудничества, за что было бы абсурдным возлагать вину на саму международную организацию. Она задумана была только као инструмент ее членов.

Несмотря на недостатки, обнаруженные на путях к осуществлению целей и задач, нет сомнения, что ООН, в большей степени чем какая-либо другая организация, существовавшая в истории, охватила всемирные события во всех их видах и проявлениях: от политических, экономических до социальных, от процессов деколонизации до процессов освоения космических просторов. Объединенные Нации являются первой мировой универсальной организацией, охватившей почти все страны мира. В этом отношении они представляют собой символ международного сотрудничества.

SUMMARY

The Twentififth Anniversary of the United Nations

The jubilee of the world organization was mostly marked by the criticisms of its activities. Some maintained that the present United Nations Organization has very little similarity with the United Nations of 1945. The trends towards universality and the changed behaviour of some of its members have brought about a change in the features of this organization, and at the same time a disequilibrium between the voting and real powers created. The others pointed out the shortcomings of the machinery and inefficiency of the organization with respect to its goals. Many of these criticisms are undoubtedly acceptable, but they do not reflect the real picture of and the truth about the United Nations.

The new world organization was the outcome both of the realistic approach to the problem of peace and the humane aspiration to safeguard not only the peace, but to build up a new, more just world order, founded on the principles of sovereign equality of states and respect of the fundamental human rights and freedoms. Transformation of that idea into active reality, into concrete policy, exacted solution, with concessions on both sides, of the acute political and economic problems that were the aftermath of the Second World War, and conclusion, without delay, of the agreement on general disarmament.

However, the supposition did not come true. The great powers did not react in the same manner to the political and social demands of a new world; the idea of collective security was substituted by the idea of the defense through regional military alliances. The weaknesses of the United Nations are only one aspect of the crisis of the international community. It would be absurd to lay all the blame on the institution. It was only conceived as an instrument at the disposal of its membership.

But the weaknesses that obstructed realization of its goals and tasks were accompanied by the fact that the United Nations has, more than any other organization in the history, embraced all the world events in all the aspects and processes: from the political and economic to social, from the process of decolonization to the process of conquering the cosmic space. The United Nations Organization was the first universal organization encompassing nearly all of the world states. And in that respect it is truly the symbol of the international community.

RÉSUMÉ

Vingt-cinq ans des Nations Unies

Le vingt-cinquième anniversaire de cette organisation mondiale a surtout donné lieu à des critiques du travail effectué jusqu'à présent. Les uns ont abordé ce problème en soulignant que les Nations Unies d'aujourd'hui ressemblent très peu aux Nations Unies de l'année 1945; la direction vers l'universalité et le comportement de certains de ses membres ont eu pour conséquence d'imprimer une physionomie entièrement nouvelle à cette organisation, de sorte qu'un déséquilibre a été créé entre le pouvoir votant et le pouvoir réel. D'autres critiques ont attiré l'attention sur les défauts mêmes et l'inefficacité de l'organisation par rapport aux buts définis. Il est incontestable qu'on peut admettre le bien fondé de plusieurs de ces critiques, mais néanmoins elles ne donnent pas une image complète et conforme à la vérité des Nations Unies.

La nouvelle organisation tire son origine tant des approches réalistes au problème de la paix que de la tendance humaine qui a pour but non seulement de suvegarder la paix mais aussi d'édifier un nouvel ordre mondial plus équitable, basé sur le principe de l'égalité souveraine de tous les Etats et le respect des droits et libertés fondamentaux. La transformation en réalité de cette idée salutaire, en politique concrète, exigeait de résoudre, avec des concessions réciproques, les problèmes politiques et économiques brûlants soulevés par la Deuxième guerre mondiale et de conclure dans délai le plus bref un accord sur le désarmement général. Cependant ces hypothèses n'ont pas été réalisées. Les grandes puissances n'ont pas réagi d'une manière correspondante aux réclamations politiques et sociales d'un nouveau monde; elles ont remplacé l'idée de la sécurité collective par l'idée de la défense au moyen des alliances militaires régionales. Les faiblesses des Nations Unies ne sont qu'un

aspect de la crise de la communauté internationale. Il serait absurde d'accuser l'institution elle-même. Elle a été conçue seulement comme un instrument qui est à la disposition de ses membres.

Malgré les faiblesses qui se sont mises en travers sur la route de la réalisation des buts et devoirs, le fait est que les Nations Unies ont réussi à englober, mieux que tout autre organisation dans l'histoire, la totalité des phénomènes mondiaux dans tous les aspects et dans tous les processus; à partir des processus politiques, économiques jusqu'aux processus sociaux, à partir du processus de la décolonisation jusqu'au processus de la conquête de l'espace cosmique. Les Nations Unies sont la première organisation universelle mondiale qui comprend presque tous les Etats du monde. Dans ce sens elles représentent le symbole de la communauté internationale.